

דף קטז

‘לא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם. מה לבת בנו...’ — יש לפרש (עפ"י רשב"ם) ‘תורה שלמה’ — הכתוב המפורש בבנות צלפחד נתן תתן להם אחות נחלה בתוך אחי אביהן והעברת את נחלת אביהן להן — הרי שיפה כח בת הבן מן הבת, שהיא נוטלת עם האחים משא"כ בת, והרי הקל-וחומר שלכם בטל.

והר"ן פירש שהוכחת ריב"ז היתה מכך שהכתוב הכליל את ענה בבני שעיר. ואמר לו אותו זקן: בכך אתה פוטרני?! הלא יש לדחות שלשון בעלמא הוא, לפי שאדם מחבב את בני בניו כבניו, ואין לבטל קל-וחומר בשביל זה. ועל כך השיבו ריב"ז, לא תהא תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלכם, כלומר בדוקא קראה תורה לבני בנים ‘בנים’, לומר שעומדים במקום בן, ואינו לישנא בעלמא כשיחה בטלה שלכם. ועוד, קל וחומר פריכא הוא...

יש מפרשים ‘תורה שלמה’ — דרשת אינן-עיינן לו, שבת הבן קודמת לבת (ריטב"א).

‘מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום האחין’ — ובזה אף הצדוקים מודים, שכן נאמר בבנות צלפחד נתן תתן להן אחות נחלה בתוך אחי אביהם והעברת את נחלת אביהן להן (עפ"י ריטב"א רשב"ם ורמ"ה).

‘כל שאינו מניח בן ליורשו, הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה’ — כי על ידי התולדות יצא האדם מן השם הפרטי ונחשב כללי, וכשנחשב כללי, הרי זה כענין תפילה בציבור שהיא נקראת ‘עת רצון’ (ברכות ח), וללא כן, הרי זה ברוגז ובעברה (עפ"י מהר"ל). וראה עוד בספר החינוך מצות נחלות; לקוטי מהר"ן תנינא ז, ד; מכתבי רמ"מ מויטבסק, בסוף ספר ‘פרי הארץ’ — יט).

הרמ"ה פירש (וכעין זה בספר בן יהודע), דוקא כאשר לא עסק בפריה ורביה. [ומה שהוכיחו בגמרא מרבי יוחנן וריב"ל — נראה שמכך שהיו מנחמים אבליים שמתו קרוביהם בלא זרע, משמע שסוברים שאין להחזיק סתם אדם שלא הניח בן בחזקת רשע. אבל רשב"ם פירש בענין אחר. ומדבריו משמע שאפילו עסק בפריה ורביה כעוס הוא].

ובקובץ שעורים (להלן אות תפ) פירש ש'מלא עליו עברה' אינו עונש — שאנוס הוא, אלא הכוונה שזהו לאות על כך שהוא כעוס לפני המקום. וצ"ב הלא מצאנו צדיקים גמורים שמתו ללא בנים. והרש"ש (להלן קמא) פירש בענין אחר. וצ"ע.

‘אשר אין חליפות למו ולא יראו אלקים — רבי יוחנן וריב"ל, חד אמר כל שאינו מניח בן וחד אמר כל שאינו מניח תלמיד’ — השאלה היא האם משום שהגוף-הבשר הוא בעל המיתה, על כן ההמשך צריך להיות בגוף ובשר — בדרך בן. ואילו הנשמה, ה'שכל', לא מתה, ואין צריך לתלמיד. או איפכא מסתברא, הגוף שמת אין בו ענין שיימשך, אבל השכל והרוח שאין בא לידי ביטוי בשל מיתת הגוף, צריך המשך בדמות תלמיד (מהר"ל).

‘תסתיים דרבי יוחנן הוא דאמר תלמיד, דאמר רבי יוחנן דין גרמיה דעשיראה ביר’ — קבע רבי יוחנן עצם מעצמות בנו בטבעת שבאצבעו, והיה מנחם בה אבליים ואומר, זה עצמו של בן עשירי בידי ואעפ"כ הצדקתי עלי את הדין ונחמתי, ואף אתם עשו כמוני (יד רמה).

והיו יודעים שרבי יוחנן לא הניח בנים כלל (עפ"י שפת אמת ברכות ה: ע"ש. ולפירוש דלעיל אין צורך בכך. וע' במובא ביוסף דעת ברכות שם).

— אדם קדוש כר' יוחנן, היאך היה נושא עצם המת ומיטמא בכל שעה [וגם ידוע שהיו אוכלים חוליהן בטהרה. מאירי?] — אלא אותה עצם שן היתה, ושן המת אינה מטמאת (הערוך — ערך גרם; וכן פירש הרשב"ם ועוד). ויש אומרים שהיתה זו עצם פחותה מכשעורה (עפ"י רש"י, מאירי).
ויש מפרשים ש'ביר' משמעותו בירושלמי סעודת הבראה, ובסעודה זו צריך להיות בשר, ונשא רבי יוחנן עצם מסעודת הבראה (עריטב"א; מהר"ץ חיות).

'דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה'... — 'יש לפרש דזהו שאמרה בת שבע לדוד כשאמר ששלמה ימלוך יחי אדני המלך דוד לעולם, כי אם ימלוך בן אחר הרי תהא לדוד מיתה ח"ו, אבל אם ימלוך שלמה אז לא נאמרה בו מיתה. ומאאמו"ר זללה"ה שמעתי דאמרה דאף שמובטחת במלכות בנה, לא יחשוב דוד שמה מצפה להסתלקותו ח"ו' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

(ע"ב) 'אמר רבא תא שמע האב קודם לכל יוצאי ירכו' — יש מפרשים שרבא סובר שתנא דמתניתין סובר שהאב קודם את הבן בירושה, ודלא כתנאים שבתחילת הפרק הדורשים מן המקראות שכן קודם. ומה ששינונו 'כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין' — כשאין האב קיים, ולמעשה רק אז מתקיימת ירושת הבן האמורה בתורה (עתוס'; ריטב"א; תורת חיים).

ערשב"א שתמה וכי רבא אין לו דין משמוש נחלה. וכנראה היה פשוט לרשב"א שמודה רבא שכן קודם לאב, אלא סבר שזה רק כשירוש מהמת עצמו, אבל כשהנחלה צריכה לעבור דרך מי שמת, קודם האב לבן. אפשר משום שאבי האב קורבתו מכה המת גדולה יותר, משום 'בני בנים הרי הם כבנים', משא"כ האת. וכן פירש הרדב"ז (ח"ו ב' אלפים סא). וכמו בספק הראשון של רמי בר חמא, לא נסתפק באב ואח אלא באבי האב ואחי האב — ומשמע שפשוט לו שהאב קודם לאח בירושה הראשונה, ואך בירושת משמוש נסתפק.

'ואילו איתיה ליצחק יצחק קודם, השתא נמי דליתיה יצחק יעקב קודם' — משמע שירושת האב (יעקב) את אחיו (עשו) היא בדרך משמוש מיצחק ולא באופן ישיר. אמנם אפשר לומר שזה דווקא במקרה הזה שאברהם אבי-אביהם קיים, שהאב (יצחק) קודם לכל יוצאי ירכו, וכשהוא מת, אביו קודם מדין משמוש — אם לא היה הבן קודם במשמוש (עפ"י מחנה אפרים — זכיה ומתנה. ע"ע במובא בראש הפרק).

'ככתבם וכלשונם'

'... מבואר בספרים הקדושים כאשר בני אדם מדברים יחד ואחד מוכיח את חברו בדברי מוסר ומקבלין דין מן דין, אפילו הוא איש פשוט, אז המקבל נקרא תלמיד והמשפיע מיקרי רבי אצל חברו השני, וכמבואר במשנה (אבות ו.ג ע"ש) אפילו למד ממנו אות אחת קראו רבו. וזאת עומדת לו לעד ולנצח נצחים, אפילו לאחר מותו שפתותיו דובבות בקבר. וזה מיקרי כח השארת הנפש לעד, כי כל זמן שהמקבל תוכחה עושה טוב הוא מוכח המשפיע ונחשב תמיד להמשפיע

כאילו הוא עושה הטוב. וזהו דברי חז"ל (ב"ב קטז ע"ש) **כל המניח בן או תלמיד הגון כאילו אינו מת** — כי תמיד בעשיית הטוב מהתלמיד שפתותיו דובבות ונחשב כאילו הוא חי בעולם הזה ועושה הטוב ההוא שנעשה עתה מכחו. (ישמח ישראל — אלכנסדר, ריש ואתחנן. וע' בסוף פרי הארץ, אגרת יט).

הנה באתי לבאר הענין מה שזה הרבה שנים שבאים אינשי אלי לבקש שאתפלל עליהם להשי"ת על כל צרה שלא תבוא ח"ו, ושאברכם לכל דבר הצריכים — בין בבריאות הגוף, בין שיברך השי"ת אותם בבנים ובנות, בין בפרנסה, בין בהצלחה בתורה ובעניני הגוף והנפש, ובכל משאלות האדם. ואני עושה רצונם ומברך אותם ומתפלל בעדם, אף שידוע לי מן ערכי וקטנותי בתורה ובמע"ט, שודאי תמיהי על זה אינשי המכירים אותי. וגם ידוע מכמה גדולי תורה שהם אמרו להמבקשים מהם לברך ולהתפלל שהם לא ראויים, אלא ילכו לבקש זה מאחרים שעוסקים בכך. ואני לא דחיתי אותם ולשלחם לאחרים, שצריך טעם —

... נמצא לפי זה שמי שמבקש מחברו, מי שהוא אף אדם פשוט ואף אינו נזהר במצוות כל כך ואף עוד לגרועים מאלו, אם אך הוא מאמין בהשי"ת, בין שמבקש בעל פה בין בכתב — צריך להתפלל עבורו להשי"ת. וכל שכן כשהוא חכם, שאיתא בב"ב דף קט"ז ע"א דרש ר' פנחס בן חמא כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים... שודאי מחוייב החכם לבקש עליו רחמים... ואף שגם תפילת חכם אינו ברור שתקבל, אף שהוא חכם ברור וגדול הדור, אף בדורות התנאים כרבן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי... ופשוט שאף שר' פנחס בר חמא אמר על מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ה"ה על כל צער אחר שלא תבוא, לענין פרנסה ולזכות לבנים וכדומה, דמאי שנא, דהרי הכל תלוי בהשי"ת.

ולכן מאחר שאיכא חיוב מדינא לכל אדם להתפלל בעד חברו ולברכו אף כשיודע מעצמו צער חברו, וכל שכן כשמבקשין ממנו, הרי מחוייב אני להתפלל ולברך להמבקשים אותי בכל אופן. ואף שמה שמבקשין אותי להתפלל ולברכם הוא מחמת שמחזיקין אותי לחכם, לא יועיל כלום כשאומר להם שהם טועין משום שעדיין לא הגעתי לחכמה, שאדרבה עוד אגדל אצלם שיאמרו שהוא מצד ענוה. וגם הא לא שייך להכחיש את המציאות שנתפרסמתי בעולם לשם חכם מצד שאני מחזיק ישיבה ואומר שיעורים, ומן הספרים שחיברתי. אף שזה רחוק מחכם שעליו אמר רב פנחס בן חמא שילכו אצלו, ואף מחכם שבהרבה מאות שנה אחר חתימת הגמ', ואף אחר זמן הגאונים, מ"מ אולי סגי לזה גם חכם שבדור הזה. אף שאיכא טעם גדול לחלק מלענין מה שצריך חכם לעניני הלכה, שהוא רק חכם דבכל זמן וזמן, כדבארתי בהקדמתי לספר אגרות משה, שלא שייך זה לענין קבול התפילה — דמכל מקום יש לנו לומר דגם לכל הדורות אמר זה רב פנחס בן חמא, אף שידעו חכמי הגמ' שחכמי הדורות מתקטנין. וממילא אף שאיני מחזיק עצמי אף מחכמי הזמן, מ"מ כיון שהחולה מחזיק אותי לחכם, ובדין הוא צריך להחזיק כן, הרי הולך למקום שרב פנחס בן חמא ציוה לילך. ובזכות אמונתו בדברי חז"ל יקבל השי"ת גם תפילתי וברכתי. וזהו טעם נכון ומוכרח לדינא שכל שמחזיקין אותו לחכם ובשביל זה מבקשין אותו שיתפלל ויברך, שמחוייב להתפלל עבורו ולברכו' (מתוך אגרות משה יו"ד ח"ד נא).

‘ורמי בר חמא אגב חורפיה לא עיין בה’ —

‘... ואם תאמר וכי מר בר רב אשי לא ידיע ליה מתניתין דפסיל באחין וחתניהן ואפילו הכי מכשר באבא דאבא? — דאפשר דאגב חורפיה דסבר למילף מדרבא דמכשר דשני בשלישי, לא עיין בה. ואל תתמה היאך אפשר דלא דייק למאי דתנינן במתניתין? — הרי יש לנו כיוצא בזה בתלמוד דאגב חורפיה לא מעיין בדיוקא דמתניתין, ואחד מהם הוא בפרק יש נוחלין...’ (מתוך שו”ת הרשב”א ח”ה קעד. וכן כתב בחדושו להלן קכח).

יש לציין לדברי תורא”ש בקדושין נט: שבכל מקום שמשיבים על דברי האמורא מתוך המשנה, היה סובר אותו אמורא שיש לחלק בין הנידונים, אלא שלא היה כדאי בעיני בעלי התלמוד לסדר בתלמוד והעמידו דבריו בחיובתא. ואף בסוגיתנו יש מקום לפרש על דרך זו — ע’ בחדושי הריטב”א.

דף קיז

‘להוציא את הטפלים’ — תרגום של ‘טף’: טפלא.

לדעת הסוברים (יד רמ”ה) שלא נמנו בני ששים ומעלה, היה יכול לומר להוציא הוקנים. [ולדברי הכל יכול היה לומר למעט הנקבות. אלא שאלו נתמעטו בספרי מ’איש לפי פקדיו’]. ושמו כל החוסה באחרים ותלוי בהם ואינו נושא את עצמו לבדו — בכלל ‘טפלים’ הוא.

וכענין הזה מצינו לענין כסף הכפורים, שמשמע שלא נתנו הוקנים שלמעלה מששים, שהרי אינם נכללים במנין שבסוף פקודי, ואעפ”כ הם מתכפרים בקרבנות ציבור — על כרחך משום שנטפלים לכלל הציבור ונכללים בו, כמוש”כ בספר אמת ליעקב (חיי שרה כג, א).

‘משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם... וכאן מתים יורשין חיין. אמר רבי אמשול לך משל...’ — יש לפרש בזה מה שכתב רש”י בפירוש החומש על ‘החנוכי’ ‘הפלואי’ — הוסיף י’ ה’ בשמותיהם עדות לישראל שלא שלטו המצרים בנשותיהם. ויש להבין מדוע רק במנין שבערבות מואב העיד ה’ ולא במנין הראשון. אך נראה כי עדות זו אינה באה בשביל ריגון הגויים — שהרי לדידם מה תועיל עדות זו. אלא יש לחוש פן ירגנו המרובים לומר אין לחלק לפי יוצאי מצרים ולסמוך על היחוס, כי שמא שלטו מצרים בנשים, ועל כן יש לחלק בשוה לפי הנפשות הנמנות כעת — לזה הוצרך לעדות בשם ה’ בשעת חלוקה, לומר שכולם מיוחסים אחר אבותם (עפ”י חדושי הגר”ר בנגיס ח”ב ז, ג).

(ע”ב) ‘לא לו ולא לו נתחלקה הארץ’ — פירוש, כשבאו לחלק נלקחו כל יוצאי מצרים בחשבון וגם כל באי הארץ, ומצרפים את שני המנינים זה עם זה, ומחלקים את כל הנחלה לפי המנין העולה משניהם. ומחלקים את החלקים המגיעים לבאי הארץ לכל אחד ואחד מבאי הארץ שמבן עשרים, והחלקים המגיעים ליוצאי מצרים מחלקים אותם לבאי הארץ בין לאותם שלמעלה מעשרים ובין לפחותים מעשרים — שהרי אינם זוכים בהם מחמת עצמם אלא מחמת אבותיהם, וכפי החלוקה בסדר נחלות (עפ”י רמ”ה).

‘מתלוננים ועדת קרח לא היה להם חלק בארץ’ — ע’ להלן קיח: